

De ontwikkeling van secundaire psychopathische kenmerken bij Marokkaanse jongeren.

De invloed van impliciete- en expliciete zelfwaardering, geslacht, etniciteit en sociaal economische status.

Sanne J. van Dijk

Universiteit Leiden

Auteur: Sanne J. van Dijk

Studentnummer: 1173898

Scriptiebegeleider: Wendy Zwaanswijk, MSc

Master Orthopedagogiek, studiejaar 2012-2013

Universiteit Leiden, Faculteit Sociale Wetenschappen

Summary

Aim. The aim of the present study is to investigate the influence of Moroccan ethnicity on the relationship between implicit and explicit self-esteem and psychopathic traits among adolescents in the age of 12 to 17 years old, when corrected for gender and SES. The results can underpin significant factors that influence the developmental pathways of psychopathic traits.

Method. Three-hundred and thirty-one lower secondary school children in the Netherlands of Dutch or Moroccan ethnicity filled in an anonymous digitized questionnaire. Measures used were the Youth Psychopathic Traits Inventory (IPY), the Rosenberg Self-Esteem Scale (SRES) and the Family Affluence Scale III (FAS III), as well as the Implicit Association Task–Self Esteem (IAT-self-esteem). Parents were asked permission for participation. The data was collected by convenience based sampling.

Results. The research shows that Moroccan ethnicity influences the relationship between implicit, but not explicit self-esteem and psychopathic traits regardless of SES and gender. This is not the case for Dutch ethnicity. This research also shows that boys have a higher prevalence for psychopathic traits than girls. These findings show no difference between low and high SES and psychopathic traits.

Discussion. The study is a first step towards recognition of risk situations that influence the development of secondary psychopathic traits in Moroccan Adolescents. Although Moroccan adolescents seem to differ from Dutch peers regarding the developmental pathways of psychopathic traits, more research is required. To provide effective treatment programs future research should focus on the specific development of psychopathic traits in girls and ethnic minorities.

Keywords: psychopathic traits, primary psychopathy, secondary psychopathy, ethnic minorities, social economic status, gender, social defeat, implicit self-esteem, explicit self-esteem

Psychopathische kenmerken

Zowel in de volwassenheid als in de kindertijd bestaan psychopathische kenmerken uit een combinatie van de gedragingen van een antisociale gedragsstoornis (*Conduct disorder*, CD) en tekorten in affectiviteit, waaronder het vertonen van harteloze en emotionele trekken (*callous-unemotional traits*; CU-trekken) (Blair, 2001). Een antisociale gedragsstoornis is een aanhoudend patroon van gedrag waarbij de rechten van anderen of de sociale normen en waarden worden geschonden (American Psychiatric Association, 2000). De symptomen van een antisociale gedragsstoornis vallen in vier categorieën: (1) agressie naar mensen en dieren, (2) vernieling of beschadiging van eigendommen, (3) leugenachtigheid of diefstal, (4) ernstige overtredingen van regels (American Psychiatric Association, 2000). De jeugdige wordt belemmerd door de antisociale problemen in zijn of haar dagelijks leven (American Psychiatric Association, 2000). CU-trekken worden gekenmerkt door een verminderd gevoel van schuld en empathie, ongevoeligheid voor prestatie, evenals oppervlakkigheid (Viding & McCrory, 2012). Kinderen met CD en CU-trekken, verschillen in emotionele-, neurocognitieve- en persoonlijkheidskenmerken van kinderen met antisociale gedragingen zonder CU-trekken (Frick & White, 2008; Kimonis, Frick, Cauffman, Goldweber & Skeem, 2012). Zij vertonen in vergelijking met jeugdigen met antisociale gedragingen zonder CU-trekken kenmerken zoals ongevoeligheid voor straf, verminderde reactie op noodsignalen van anderen en verminderde angstreactie (Frick & White, 2008). CU-trekken bij kinderen blijken relatief stabiel over de kindertijd en adolescentie voor te komen (Frick & White, 2008). Tevens voorspellen CU-trekken bij kinderen met antisociale gedragingen in de kindertijd een ernstiger en agressievere vorm van een antisociale gedragsstoornis op latere leeftijd (Pardini & Fite, 2010; Frick, 2012; Frick & White, 2008). Daarnaast zijn antisociale gedragingen en CU-trekken in de kindertijd gerelateerd aan de ontwikkeling van ernstige delinquentie en aanhoudende betrokkenheid met het jeugdrecht op latere leeftijd (Pardini & Fite, 2010).

Primaire en secundaire psychopathie.

Verskillende resultaten in onderzoek naar ontwikkelingspaden van psychopathie suggereren dat er een onderscheid gemaakt kan worden tussen primaire psychopathie en secundaire psychopathie (Karpman, 1948; Kimonis et al. 2012; Lykken, 1995; Poythress & Skeem, 2005). Geopperd wordt dat bij individuen met kenmerken van primaire psychopathie emotionele tekorten aangeboren zijn, in tegenstelling tot individuen met secundaire psychopathische kenmerken waarbij de emotionele tekorten verworven zijn door het vroegere sociaal leren (omgevingsfactoren) (Karpman, 1948; Poythress & Skeem, 2005). Bij beide varianten is sprake van een onverschrokken temperament en tekorten in het verwerken van pijnlijke emotionele stimuli (Kimonis et al, 2012; Lykken, 1995; Skeem, Poythress, Edens, Lilienfeld, & Cale, 2003). Ook laten beide vormen van psychopathie een hoge hoeveelheid

aan CU-trekken zien (Kimosis, Frick, Cauffman, Goldweber, & Skeem, 2012; Poythress et al., 2010). De verschillen tussen de primaire en secundaire variante van psychopathie liggen voornamelijk in de etiologie (Skeem et al., 2003). Een traumatisch verleden wordt bijvoorbeeld gezien als een oorzaak waardoor secundaire psychopathie zich kan ontwikkelen (Skeem et al., 2003). In het huidige onderzoek wordt er in gegaan op een aantal mediërende processen die inzicht kunnen bieden in de karakteristieken van de secundaire variant van psychopathische kenmerken als gevolg van negatieve ervaringen (Hicks, Markon, Patrick, Krueger, & Newman, 2004; Tatar, Cauffman, Kimonis, & Skeem, 2012). Een aantal karakteristieken die als voorlopers van psychopathische kenmerken gezien kunnen worden, zijn het hebben van een lage sociaal-economische status (SES) en het deel uitmaken van een etnische minderheidsgroep (Walsh & Kosson, 2007).

Etnische minderheidsgroepen en psychopathische kenmerken

Uit eerder onderzoek kwam al naar voren dat psychopathische kenmerken in de kindertijd gerelateerd zijn aan de ontwikkeling van ernstig delinquent gedrag en de betrokkenheid met jeugdrecht op latere leeftijd (Pardini & Fite, 2010). Uit onderzoek in 2005 blijkt dat allochtone jongeren in Nederland relatief meer in aanraking komen met de politie dan autochtone jongeren (Blom & Van der Laan, 2007). Voornamelijk Antilliaanse en Marokkaanse jongeren in Nederland zijn oververtegenwoordigd in de criminaliteitscijfers van het Centraal Bureau voor Statistiek (Van der Laan & Blom, 2010), hetgeen zou kunnen wijzen op een hogere prevalentie van psychopathische kenmerken bij deze etnische groepen. Ook bleek er een hogere recidive aantal onder Marokkaanse jongeren te zijn (Blom & Van der Laan, 2007). Kenmerkend voor psychopathie is het ongevoelig zijn voor straf, waardoor jongeren met psychopathische kenmerken niet leren van hun ervaring en mogelijk meer recidiveren (Cleckley, 1988). Dit past in het beeld dat Marokkaanse jongeren mogelijk meer psychopathische kenmerken vertonen dan jongeren met een andere etniciteit. Er is weinig onderzoek gedaan naar de relatie tussen etniciteit en psychopathische kenmerken. Beschikbaar onderzoek in Noord-Amerika geeft (met een minimaal effect) aan dat psychopathie-scores iets hoger liggen bij etnische minderheidsgroepen, voornamelijk bij Afro-Amerikanen (Verona, Sadeh, & Javdani, 2010). De oorzaak hiervoor zou kunnen liggen in de cross-culturele verschillen tussen etnische meerderheidsgroepen en de autochtone bevolkingsgroep, zoals het verschil in SES (Verona et al., 2010). Ook Walsh en Kosson (2007) geven aan dat een etnische minderheidspositie vaker gerelateerd is aan psychopathische kenmerken, maar stellen tevens dat er andere factoren zijn zoals de SES die deze relatie bepaalt. In Nederland is er nauwelijks cross-cultureel onderzoek gedaan naar psychopathische kenmerken bij Marokkaanse en Nederlandse jongeren. Wel is er onderzoek gedaan naar psychopathologie en delinquentgedrag bij Marokkaanse en Nederlandse jongens tussen de 12 en 18 jaar in voorlopige hechtenis (Veen, Stevens, Doreleijers, Van der Ende, &

Vollebergh, 2010). Hieruit bleek dat Marokkaanse jongens in verhouding meer in contact komen met criminaliteit dan Nederlandse jongens, terwijl Nederlandse jongens ernstiger delinquentgedrag en meer psychopathologische problemen zoals antisociaal gedrag en emotionele problemen vertoonden (Veen et al., 2010). Uit het onderzoek blijkt voorts dat Marokkaanse jongens in voorlopige hechtenis weinig verschillen in de mate van psychopathologische problemen van Marokkaanse jongens buiten de gevangenis (Veen et al., 2010). Daarentegen bestond er een groot verschil tussen de psychopathologische problemen bij Nederlandse jongens in voorlopige hechtenis in vergelijking met Nederlandse leeftijdsgenoten buiten de gevangenis (Veen et al., 2010). Ook bleken Nederlandse jongens zowel buiten als binnen de gevangenis meer psychopathologische problemen te vertonen dan Marokkaanse jongens (Veen et al., 2010). Verdergaand op dit Nederlandse onderzoek van Veen et al. (2010) wordt er in het huidige onderzoek specifiek ingegaan op psychopathische kenmerken bij Marokkaanse jongeren buiten de gevangenis en wordt er daarnaast gekeken naar de verschillen in geslacht.

Geslacht en psychopathische kenmerken

Onderzoek vertoont enige tegenstrijdigheden betreffende het verschil in prevalentie van psychopathische kenmerken bij jongens en meisjes (Salekin & Lynam, 2010). Aan de ene kant laat onderzoek naar psychopathische kenmerken onder jongeren in detentie geen verschil zien in psychopathische kenmerken tussen jongens en meisjes (Cambell, Porter, & Santor, 2004; Cruise, Colwell, Lyons, & Baker, 2003; Salekin, Leistico, Trobst, Schrum, & Lochman, 2005). Uit ander onderzoek naar jongeren in detentie blijkt wel dat jongens meer psychopathische kenmerken vertonen dan meisjes (Sevecke, Lehmkuhl, & Krischer, 2008). Tevens geeft onderzoek naar psychopathische kenmerken in buurthuizen en jeugdhulpverleningsinstanties aan dat psychopathische kenmerken meer bij jongens voorkomen (Marsee, Silverthorn, & Frick, 2005; Penney & Moretti, 2007; Salekin, Rogers, & Machin, 2001). De verschillen tussen jongens en meisjes buiten detentie kunnen mogelijk veroorzaakt worden door differentiatie in het psychopathische profiel (Verona, Sedeh, & Javdivi, 2010). In een onderzoek naar de prevalentie van psychopathische kenmerken in geslacht vertoonden jongens een hogere score op antisociaal gedrag, maar niet op CU-trekken (Frick, O'Brien, Wootton, & McBurnett, 1994). Een mogelijke oorzaak kan zijn dat jongens en meisjes verschillen in de manier van uiten van antisociaal gedrag (Verona et al., 2010). Meisjes vertonen bijvoorbeeld meer relationele agressie (pesten, manipuleren, gericht op bekenden) en jongens meer openlijke agressie (schoppen, slaan) (Marsee et al., 2005). Anders dan het profiel kan de verklaring ook liggen in het verschil in ontwikkelingstrajecten die jongens en meisjes doormaken (Cale & Lilienfeld, 2002). Een slachtofferverleden is bijvoorbeeld voor meisjes een sterkere voorspeller van antisociaal gedrag dan voor jongens (Odgers, Reppucci, & Moretti, 2005).

SES en psychopathische kenmerken

Het verschil in psychopathische kenmerken tussen autochtone Nederlandse jongeren en Marokkaanse jongeren zou mogelijk verklaard kunnen worden door de minderheidspositie waarin jongeren met een Marokkaanse etniciteit zich verkeren. Marokkaanse jongeren ervaren in vergelijking met autochtone jongeren meer discriminatie en hebben over het algemeen een lagere SES (kennis, arbeid en bezit) (Veling et al., 2007). Walsh en Kosson (2007) bevestigen dat een etnische minderheidspositie vaker gerelateerd is aan psychopathische kenmerken, hetgeen mogelijk wordt veroorzaakt door negatieve sociaal-culturele factoren zoals een lage SES. Gesuggereerd wordt dat opgroeien in een gezin met een hoge SES een protectieve invloed heeft op het voorkomen van psychopathische kenmerken (Lynam, Loeber, & Stouthamer-Loeber, 2008). Uit het eerder Nederlands onderzoek naar psychopathologische problemen bij Marokkaanse en autochtone Nederlandse jongens tussen de 12 en 18 jaar in voorlopige hechtenis bleek een verschil in SES juist geen bepalende factor te zijn (Veen et al., 2010). De verschillen in resultaten over de vraag of SES wel of geen voorloper is van psychopathische kenmerken zou mogelijk verklaard kunnen worden doordat de discrepantie tussen wat iemand wil en wat iemand kan bereiken wellicht van groter belang is dan de absolute niveaus van armoede (Cantor-Graae, 2007; Hjern, Wicks, & Dalman, 2004).

Social defeat

De discrepantie tussen de wil om iets te bereiken en de behaalde prestatie kan mogelijk leiden tot *social defeat* (Cantor-Graae, 2007). *Social defeat* uit zich in een minderwaardigheidsgevoel en in het gevoel er niet bij te horen (*outsider status*) (Selten & Cantor-Graae, 2005; Veling et al., 2006). Een lage SES, slecht onderwijs, het ontbreken van een sociaal netwerk, werkloosheid en taalbarrières zijn geassocieerd met een *outsider status* en kunnen bijdragen tot de ontwikkeling van *social defeat* (Cantor-Graae, 2007). De ervaring van langdurige *social defeat* brengt chronische stress met zich mee (Paul et al., 2011). Chronische stress is een belangrijke kwetsbaarheidsfactor voor psychiatrische stoornissen, waaronder affectieve stoornissen en posttraumatische stress stoornis (Paul et al., 2011). Ook secundaire psychopathie is volgens de theorie van Karpman (1948) deels ontstaan door omgevings-stressoren die leiden tot affectieve en cognitieve verstoringen (Skeem et al., 2003). In een onderzoek met ratten bleek dat herhaaldelijke *social defeat* de afgaven van de neurotransmitter serotonine vermindert (Paul et al., 2011). De afname van serotonine heeft effect op de controle van het emotionele gedrag en hangt samen met impulsieve agressiviteit, een grote spanningsbehoefte, beperkte schrikreactie en een gebrek aan angst (Paul et al., 2011). Tevens heeft de chronische stress door *social defeat* invloed op de mate van zelfwaardering (Björkqvist, 2001). Volgens Dijksterhuis (2006) zou de mate van

zelfwaardering gezien kunnen worden als een graadmeter voor het gevoel van sociale acceptatie.

Expliciete en impliciete zelfwaardering

Zelfwaardering is de mate waarin een individu zijn of haar waarde als persoon positief beoordeelt (Dijksterhuis, 2006; Harter, 1993). Er is een onderscheid te maken tussen twee vormen van zelfwaardering, te weten expliciete en impliciete zelfwaardering (Greenwald & Banaji, 1995). Expliciete zelfwaardering wordt omschreven als een welbewuste beleving van het zelf (Dijksterhuis, 2006). Impliciete zelfwaardering kan echter worden gezien als een onbewuste attitude ten opzichte van het zelf (Greenwald & Banaji, 1995). Zelfwaardering beïnvloedt de manier waarop men zichzelf evalueert (Baccus, Baldwin, & Packer, 2004; Bos, Muris, & Huijding, 2011). De combinatie van hoge impliciete zelfwaardering en hoge expliciete zelfwaardering wordt beschouwd als een stabiele en veilige zelfwaardering (Bosson, Brown, Zeigler-Hill & Swann, 2003; Dijksterhuis, 2006). Echter de combinatie van een lage impliciete zelfwaardering en hoge expliciete zelfwaardering wordt gezien als een instabiele of defensieve zelfwaardering (Dijksterhuis, 2006; Kernis, 2006). Jongeren met een instabiele of stabiele zelfwaardering vertonen een vergelijkbaar niveau van expliciete zelfwaardering, maar door het verschil in niveau van impliciete zelfwaardering gaat men anders om met probleemsituaties en geeft men andere emotionele reacties (Dijksterhuis, 2006). Individuen met een instabiele zelfwaardering zijn bijvoorbeeld meer kwetsbaar in het hooghouden van hun zelfwaardering dan individuen met een stabiele zelfwaardering (Dijksterhuis, 2006; Kernis, 2006). Zij hebben een meer verdedigende houding bij opvattingen die strijdig zijn met een hun eigen overtuiging dan individuen met een veilige zelfwaardering (Jordan, Spencer, Zanna, Hoshino-Browne, & Correll, 2006).

De ontwikkeling van zelfwaardering verschilt daarbij per geslacht, etniciteit en SES. Jongens en meisjes verschillen in de puberteit, waarbij meisjes vaker dan jongens een lage impliciete zelfwaardering kennen (Bos et al., 2011; Orth, Trzesniewski, & Robins, 2010; Twenge & Crocker, 2002). In het onderzoek van Twenge & Crocker (2002) werd er aangetoond dat vooral minderheidsgroepen een lage zelfwaardering hebben, waarbij SES een belangrijke rol speelt. *Social defeat* zou voornamelijk spelen bij Marokkaanse jongeren die in Nederland geboren zijn (Selten & Cantor-Graae, 2005). Zij zouden de *outsider-status* minder accepteren dan hun ouders, vanwege hun geboorterecht. Turkse en Aziatische jongeren zouden in vergelijking met Marokkaanse jongeren minder risico lopen vanwege hun sterke sociale netwerk (Selten & Cantor-Graae, 2005). Dit kan ervoor zorgen dat Marokkaanse jongeren een lagere zelfwaardering hebben dan bijvoorbeeld Turkse en Aziatische jongeren.

Er is nauwelijks onderzoek gedaan naar de relatie tussen psychopathie en impliciete en expliciete zelfwaardering. Wel is er onderzoek gedaan naar gedragskenmerken vallend onder psychopathische kenmerken, zoals antisociale gedragingen en tekorten in affectiviteit

(Blair, 2001). Eén van de onderzochte onderdelen vallend onder antisociale gedragingen is agressie. Naar voren kwam dat wanneer kinderen een instabiele zelfwaardering hebben, zij meer agressie vertonen (Sandstrom & Jordan, 2008). Hoge expliciete zelfwaardering bleek ook gerelateerd te zijn aan agressie (Baumeister, Smart, & Boden, 1996; Bos et al., 2011; Donnellan, Tresniewski, Robins, Moffitt, & Caspi, 2005; Jordan et al., 2006). De tekorten in affectiviteit zoals bij narcistische gedragingen gaan tevens samen met een instabiele zelfwaardering (Joran, Spencer, Zanna, Hoshino-Browne, & Correll, 2006). Narcistische gedragingen blijken ook wel meegenomen te worden in de conceptomschrijving van de interpersoonlijke dimensies van psychopathie (Frick, Bodin, & Barry, 2000; Thomaes, Stegge, Olthof, & Bushman, 2008). Naast dat narcistische gedragingen gezien worden als onderdeel van de interpersoonlijke dimensies van psychopathie bleek ook een instabiele zelfwaardering te leiden tot een onrealistisch optimisme (Bosson et al., 2003; Jordan et al., 2006). Hierbij kan er een discrepantie ontstaan tussen de wil om iets te bereiken en de behaalde prestatie, hetgeen vervolgens kan leiden tot een gevoel van *social defeat* (Cantor-Graae, 2007).

Belang van het huidige onderzoek

Het is van belang dat er suggesties worden gedaan voor de verbetering van ontwikkelingsmodellen van specifieke routes die tot de ontwikkeling van gedragsproblemen, emotionele problemen en psychopathie bij jongeren kunnen leiden. Dergelijke suggesties kunnen van essentieel belang zijn voor het ontwerpen van effectievere preventieprogramma's ter bevordering van de pro-sociale ontwikkeling van kinderen met een risico op secundaire psychopathische kenmerken, voordat hun gedrag moeilijkheden voor zichzelf en anderen in hun omgeving veroorzaakt (White & Frick, 2010). De volgende specifieke route wordt gesuggereerd: expliciete en impliciete zelfwaardering, als graadmeter van *social defeat* bij etnische minderheden (waaronder Marokkaanse jongeren), kunnen mogelijk tot psychopathische kenmerken (gebrek in affectiviteit en antisociaal gedrag) leiden.

Onderzoeksvragen

De primaire onderzoeksvraag richt zich daarom op de kwestie of een Marokkaanse etniciteit invloed heeft op de relatie tussen impliciete- en expliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken onder jongeren van 12 tot 17 jaar. Om die invloed te kunnen beoordelen, wordt er in het huidige onderzoek dieper ingegaan op de verbanden en verschillen tussen de volgende dimensies: etniciteit, psychopathische kenmerken, impliciete en expliciete zelfwaardering, SES en geslacht.

In het huidige onderzoek wordt er allereerst gekeken naar het verschil in de hoeveelheid psychopathische kenmerken tussen Nederlandse en Marokkaanse jongeren van 12 tot 17 jaar. Verwacht wordt dat Marokkaanse jongeren meer psychopathische kenmerken vertonen dan Nederlandse jongeren, omdat in eerder onderzoek naar Marokkaanse jongeren

naar voren komt dat zij een sterkere relatie vertonen met crimineel gedrag dan Nederlandse jongeren (Van der Laan & Blom, 2010). Desalniettemin worden etnische minderheidsgroepen sterker gerelateerd met psychopathische kenmerken (Walsh & Kosson, 2007; Verona et al., 2010).

Daar eerder onderzoek enige tegenstrijdigheid toonde met betrekking tot het verschil in prevalentie van psychopathische kenmerken bij jongens en meisjes (Salekin & Lynam, 2010), wordt in het huidige onderzoek het verschil in de hoeveelheid psychopathische kenmerken bij jongens en meisjes van 12 tot 17 jaar onderzocht. Verwacht wordt dat jongens meer psychopathische kenmerken vertonen dan meisjes, omdat uit eerder onderzoek naar psychopathische kenmerken bij jongens en meisjes buiten de gevangenis blijkt dat jongens meer psychopathische kenmerken vertonen dan meisjes (Marsee, Silverthorn, & Frick, 2005; Penney & Moretti, 2007; Salekin, Rogers, & Machin, 2001).

Daarnaast wordt onderzocht of er een verschil in psychopathische kenmerken is tussen jongeren van 12 tot 17 met een lage en met een hoge SES. Verwacht wordt dat het verschil in psychopathische kenmerken niet afhankelijk is van de SES van de jongeren, omdat de discrepantie tussen wat iemand wil en wat iemand kan bereiken wellicht van groter belang is dan het absolute niveau van armoede (Cantor- Graae, 2007; Hjern, Wicks & Dalman, 2004).

Secundaire psychopathie ontstaat deels door omgevings-stressoren die leiden tot affectieve en cognitieve verstoringen (Karpman, 1948; Skeem et al., 2003). De ervaring van een langdurig gevoel van *social defeat* brengt chronische stress met zich mee (Paul et al., 2011). Dit kan mogelijk van invloed zijn bij het ontstaan van secundaire psychopathische kenmerken. De mate van zelfwaardering kan gezien worden als een graadmeter voor *social defeat* (Dijksterhuis, 2006). Voornamelijk minderheidsgroepen bleken een lage zelfwaardering te hebben (Twenge & Crocker, 2002).

Hierop voortbouwend wordt er in het huidige onderzoek als vierde gekeken naar de rol van de Nederlandse en Marokkaanse etniciteit in de relatie tussen impliciete zelfwaardering en de hoeveelheid psychopathische kenmerken onder jongeren van 12 tot 17 jaar nagegaan. Hierbij wordt gecorrigeerd op sekse en SES. Verwacht wordt dat het hebben van de Marokkaanse etniciteit invloed heeft op de relatie tussen impliciete zelfwaardering en de hoeveelheid psychopathische kenmerken, wanneer deze gecontroleerd worden op geslacht en SES.

Ten slotte wordt de rol van het hebben van de Marokkaanse en Nederlandse etniciteit in de relatie tussen expliciete zelfwaardering en de hoeveelheid psychopathische kenmerken onder jongeren van 12 tot 17 jaar onderzocht. Hierbij wordt er gecorrigeerd op sekse en SES. Vermoed wordt dat het hebben van de Marokkaanse etniciteit invloed heeft op de relatie

tussen expliciete zelfwaardering en de hoeveelheid psychopathische kenmerken, wanneer deze gecontroleerd worden op geslacht en SES.

Methode

Procedure

In het huidige onderzoek werden de psychopathische kenmerken bij Nederlandse en Marokkaanse jeugdigen uit de algemene populatie onderzocht. De dataverzameling werd gedaan aan de hand van een gedigitaliseerde vragenlijst en een computertaak. De leerlingen werden vooraf geïnformeerd over het onderzoek en gevraagd om een brief aan hun ouders te overhandigen. In deze brief werd het doel van het onderzoek gespecificeerd, toestemming gevraagd voor deelname en het anonieme karakter van de studie uitgelegd.

Het onderzoek vond plaats in klassen op verschillende middelbare scholen op VMBO-niveau in Nederland. In het huidige onderzoek werd alleen gebruik gemaakt van de data van derde-generatie Marokkaanse jongeren en Nederlandse jongeren. Onder derde-generatie Marokkaanse jongeren worden verstaan de jongeren waarvan minstens één van zijn of haar grootouders is geboren in Marokko (Van Geel & Vedder, 2010). De dataverzameling vond plaats tussen december 2012 en mei 2013. Aan het eind van het onderzoek werd er een terugkoppeling overhandigd in de vorm van een brief met de het overzicht van de voorlopige resultaten. De data werd verzameld aan de hand van convenience-sampling.

Onderzoeksgroep

De respondenten waren leerlingen van zeven middelbare scholen in Nederland (uit Naaldwijk, Zoetermeer, Den Haag, Leiden, Bergschenhoek, Oestgeest en Rijswijk). De sample bestond uit 331 jongeren waarvan 83% van Nederlandse afkomst ($n = 275$) en 17% van derde-generatie Marokkaanse afkomst ($n = 56$). De sample bestaat uit 331 jongeren waarvan 56% jongens ($n = 186$) en 44% meisjes ($n = 145$). Daarvan rapporteerde 44% ($n = 145$) een lage SES en 56% ($n = 186$) een hoge SES. Onder de Nederlandse jongeren is de verdeling 59% jongens ($n = 162$) en 41% meisjes ($n = 113$) waarvan 38% met een lage SES ($n = 105$) en 62% met een hoge SES ($n = 70$). Onder de Marokkaanse jongeren is de verdeling 42% jongens ($n = 24$) en 58% meisjes ($n = 32$) waarvan 71% met een lage SES ($n = 40$) en 29% met een hoge SES ($n = 16$). De leeftijd van alle jongeren is 12 tot 17 jaar ($M = 14.06$, $SD = 1.52$).

Meetinstrumenten

Er werden gedigitaliseerde vragenlijsten afgenomen, die de concepten “impliciete zelfwaardering”, “expliciete zelfwaardering” en “psychopathische kenmerken” beogen te meten. De sociaal-demografische kenmerken die werden meegenomen in het onderzoek zijn geslacht, de etniciteit aan de hand van het geboorteland van de jongeren, ouders en

grootouders (Marokkaans en Nederlands) en de SES, gemeten door middel van de Family Affluence Scale III.

Family Affluence Scale III (FAS III). De FAS III meet de sociaaleconomische positie van de jongeren op basis van een inschatting van de materiële bezittingen in het gezin. De schaal bestond uit een puntenschaal met een driedeling bestaande uit “laag” (0 tot en met 2), “gemiddeld” (3 tot en met 5) en “hoog” (6 tot en met 9). Een voorbeeld is: “hoe rijk denk je dat jullie gezin is?” (Schnohr et al., 2007). In de huidige analyse bleken de groepsverdeling niet gelijk te zijn. Er werd gebruik gemaakt van een tweedeling bestaande uit “laag” (5 tot en met 14) en “hoog” (15 tot en met 18). De test-hertestbetrouwbaarheid van de FAS III is matig, cronbachs $\alpha = .54$

Naast de sociaal-demografische kenmerken werden er in het huidige onderzoek ook de concepten “psychopathische kenmerken”, “impliciete zelfwaardering” en “expliciete zelfwaardering” aan de hand van de volgende onderdelen gemeten:

Youth Psychopathic Traits Inventory (YPI). De YPI bevat 10 schalen die tien kernindicatoren van een psychopathische persoonlijkheid meten. Deze kernindicatoren bestaan uit: onechte charme, groothedswaan, liegen, manipulatie, ongevoeligheid, emotieloosheid, impulsiviteit, gebrek aan berouw, onverantwoordelijkheid en sensatie zoekend. De respondenten werden aan de hand van zelfrapportage gevraagd in hoeverre de items op hen van toepassing waren. De vragenlijst bestond uit 50 items, waarbij elke item uit een Likertschaal met 4 punten bestond (1= helemaal niet op mij van toepassing, 4= heel erg op mij van toepassing) (Andershed, Hodgins & Tengström, 2007; Andershed, Gustafson, Kerr & Stattin, 2002). Een voorbeeld is: “ik voel me meestal kalm als andere mensen bang zijn”. De test-hertestbetrouwbaarheid van de YPI is goed, cronbachs $\alpha = .92$.

Rosenberg Self-Esteem Scale (RSES). De RSES bevat algemene stellingen over zelfwaardering en meet gevoelens van expliciete zelfwaardering. De respondenten werden aan de hand van zelfrapportage gevraagd in hoeverre de stellingen bij hen passen. Elke stelling bevat een Likertschaal met 5 punten (1= past helemaal niet bij mij, 5= past goed bij mij). Een voorbeeld is: “ik denk positief over mijzelf” (Franck, De Raedt, Barbez & Rosseel, 2008). De test-hertestbetrouwbaarheid van de RSES is goed, cronbachs $\alpha = .86$.

Implicit Association Task–Self Esteem (IAT-zelfwaardering). De IAT-zelfwaardering is een computertaak die de positieve en negatieve associaties meet die een persoon heeft met zichzelf en met anderen, oftewel impliciete zelfwaardering (Greenwald, Nosek & Banaji, 2003). De computertaak bestond uit 7 fases die de leerlingen doorliepen en duurde ongeveer 5-10 minuten (Greenwald et al., 2003). De bedoeling van de IAT-computertaak was dat leerlingen zo snel mogelijk een aantal woorden classificeerden die vallen onder de categorieën “zelf” (bijvoorbeeld “ik”, “mijn”, “mijzelf”) door op de linker toets te drukken en “ander” (bijvoorbeeld “hun”, “ze”, “zij”) door op een rechter toets te

drukken (fase 1) (Lane, Banaji, Nosek, & Greenwald, 2007). Vervolgens moesten de leerlingen dezelfde taak herhalen met de categorieën “positief” (bijvoorbeeld “mooi”, “goed”, “gelukkig”) door op de linker toets te drukken en “negatief” (bijvoorbeeld “boos”, “slecht”, “verschikkelijk”) door op de rechter toets te drukken (fase 2). In fase 3 werden de vorige twee taken gecombineerd en drukten de leerlingen op de linker toets als de woorden geïnterpreteerd kunnen worden als “zelf” of “positief” en drukten de leerlingen op de rechter toets als de woorden passen bij “ander” of “negatief”. In fase 4 werd deze procedure herhaald. In fase 5 werd fase 2 opnieuw herhaald maar dan met de categorieën omgedraaid, categorie “negatief” (linker toets) en categorie “positief” (rechter toets). Bij fase 6 en 7 classificeerden zij de woorden zoals bij fase 3 en 4 maar dan keren ze de categorieën om in “zelf” of “negatief” (linker toets) en “ander” of “positief” (rechter toets) (Lane et al., 2007). De IAT-zelfwaardering meet de impliciete zelfwaardering door het koppelen van zichzelf en een ander aan positieve en negatieve woorden. Degenen die zichzelf makkelijker aan een positief woord koppelt dan een negatief woord vertoont kenmerken van een hoge impliciete zelfwaardering (Lane et al., 2007).

De uitkomsten van de IAT-zelfwaarderingslijst zijn berekend aan de hand van de *D*-maatregel. De *D*-maatregel is vergelijkbaar met de Cohen's *d* (Cohen, 1988) en kan geïnterpreteerd worden als een effectgrootte (Greenwald et al., 2007). Het verschil tussen de Cohen's *d* en de *D*-maatregel is dat de Cohen's *d* gebruik maakt van de samengevoegde standaardafwijking binnen behandelingen en de *D*-maatregel een inclusieve standaarddeviatie berekend aan de hand van alle reactietijden, ongeacht in welke conditie deze reactietijden zich bevinden (Greenwald et al., 2003). De test-hertestbetrouwbaarheid van de IAT-zelfwaardering is rond de .69 (Karpinski, 2004; Lane et al., 2007).

Data-analyse

Om de statistische resultaten te evalueren werden er voor de categorische en continue variabelen een univariate en bivariate data-inspectie uitgevoerd en werd er voor de continue variabelen de normaliteit beoordeeld. De algemene statistieken werden per categorische en continue variabelen bekeken (zie Tabel 1). De normaliteit van de continue variabelen werd beoordeeld door middel van de Kolmogorov-Smirnovtoets, een histogram en de gestandaardiseerde scheefheid en kurtosis.

Tevens werden de patronen van de missende variabelen geanalyseerd. Bij de bivariate data-analyse werd er geanalyseerd of verschillende variabelen elkaar beïnvloeden. Gekeken werd naar de mogelijke bivariate uitbijters en lineaire verbanden tussen de verschillende variabelen aan de hand van boxplots en een spreidingsdiagram.

Vervolgens werden de onderzoeksvragen door middel van een correlatie-toets, een ANOVA (variantie analyse) en twee ANCOVA's (analyse van covariantie) beschreven. Bij elke statistische toets werd een alpha van 0.05 aangehouden.

De eerste drie onderzoeksvragen werden getoetst aan de hand van een factoriële ANOVA. Door middel van de eerste onderzoeksvraag werd het verschil in de gemiddelde hoeveelheid psychopathische kenmerken tussen Nederlandse en Marokkaanse jongeren van 12 tot 17 jaar geïnspecteerd. Met de tweede onderzoeksvraag werd het verschil in de hoeveelheid psychopathische kenmerken bij jongens en meisjes van 12 tot 17 jaar bekeken. Met de derde onderzoeksvraag werd het verschil in de gemiddelde hoeveelheid psychopathische kenmerken bij jongeren van 12 tot 17 jaar met een lage of hoge SES bepaald. De assumpties voor een ANOVA waren: normaliteit van de residuen en de homogeniteit van de variantie (Field, 2010).

De vierde onderzoeksvraag werd getoetst doormiddel van een ANCOVA. Hierbij werd onderzocht wat het effect is van de Marokkaanse en Nederlandse etniciteit op de relatie tussen impliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken bij jongeren tussen de 12 en 17 jaar, wanneer er gecorrigeerd werd op SES en geslacht. In het eerste model werden de hoofdeffecten van “impliciete zelfwaardering” en “etniciteit” meegenomen en werd er gekeken naar het interactie-effect tussen “etniciteit” en “impliciete zelfwaardering” op psychopathische kenmerken. In een tweede model werd er gecorrigeerd voor de invloed van “geslacht” en “SES” en tevens gekeken naar de hoofdeffecten. De assumpties van de ANCOVA waren: normaliteit van de residuen, homogeniteit van de variantie, homogeniteit van de regressiehellingen, lineariteit, en de onafhankelijkheid van de covariaten op de afhankelijke variabele (Field, 2010).

De vijfde onderzoeksvraag werd tevens getoetst aan de hand van een ANCOVA-analyse. Hierbij werd onderzocht wat het effect is van Marokkaanse en Nederlandse etniciteit op de relatie tussen expliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken bij jongeren tussen de 12 en 17 jaar, wanneer er gecorrigeerd wordt op SES en geslacht. In het eerste model werden de hoofdeffecten van “expliciete zelfwaardering” en “etniciteit” meegenomen en werd er gekeken naar het interactie-effect tussen etniciteit en expliciete zelfwaardering op psychopathische kenmerken. In een tweede model werd er gecorrigeerd voor de invloed van “geslacht” en “SES” en tevens gekeken naar de hoofdeffecten.

Resultaten

In de onderstaande sectie worden de data-inspectie en resultaten van de vijf onderzoeksvragen weergegeven.

Data-inspectie

Om aan de aannamen van normaliteit van de gebruikte analyses te voldoen is er gekeken naar de gestandaardiseerde scheefheid en de gestandaardiseerde kurtosis en de uitbijters. De gemiddelden van de drie continue variabelen liggen aan de lage kant gezien de minimale en de maximale scores, en de verdelingen zijn scheef naar rechts verdeeld. De

variabelen “psychopathische kenmerken” en “expliciete zelfwaardering” zijn niet normaal verdeeld (zie Tabel 1). Zowel bij de “psychopathische kenmerken” als de “expliciete zelfwaardering” is een logaritmisch transformatie toegepast. De logaritmische getransformeerde waardes liggen tussen de -3 en +3 (zie Tabel 1) waarmee werd voldaan aan de aannamen van normaliteit. De parametrische toetsen ANCOVA en de *t*-toets konden worden afgenomen. De waardes van de continue variabele “impliciete zelfwaardering” zijn aangegeven als *D*-waardes en liggen tussen de -2 en +2. Hieruit kan opgemaakt worden dat de verdeling normaal is.

Het aantal respondenten, het gemiddelde, de standaard deviatie, het minimum, het maximum, de scheefheid en kurtosis en de gestandaardiseerde scheefheid en kurtosis van de logaritmische getransformeerde continue variabelen “psychopathische kenmerken” en “expliciete zelfwaardering” worden weergegeven in Tabel 1. De verbanden tussen de onderzochte continue variabelen per groep, Nederlandse en Marokkaanse etniciteit, worden aangegeven in Tabel 2. Hieruit bleek dat bij de Marokkaanse etniciteit de relatie tussen impliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken met een matige correlatie significant is (zie Tabel 2). Bij de Nederlandse etniciteit is deze relatie niet significant aanwezig (zie Tabel 2). Ook opvallend is dat er geen significante relatie lijkt te bestaan tussen impliciete en expliciete zelfwaardering.

Tabel 1

De beschrijvende statistieken van de gebruikte continue variabelen (n = 331).

Variabelen	<i>M</i>	<i>SD</i>	Min.	Max.	Zscheefheid	Zkur- tosis	Zscheefheid (log)	Zkur- tosis (log)
Psychopa- thische kenmerken	93.89	20.04	55	167	5.68	1.80	1.66	-0.94
Expliciete zelfwaardering	20.23	5.96	10	40	5.78	1.82	.35	-1.30
Impliciete zelfwaardering	0.30	.39	-.84	1.85	4.02	3.72		

$Z_{\text{scheefheid}} = \text{scheefheid/standaardmeetfout}; \quad Z_{\text{kurtosis}} = \text{kurtosis/standaardmeetfout}$

Tabel 2

De correlatie tussen impliciete- en expliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken bij Marokkaanse jongeren (onder de diagonaal) en jongeren etniciteit (boven de diagonaal).

	Impliciete zelfwaardering	Expliciete zelfwaardering	Psychopathische kenmerken
Impliciete zelfwaardering	-	-.04	.06
Expliciete zelfwaardering	-.20	-	-.05
Psychopathische kenmerken	-.29*	.03	-

* $p < .05$

Tijdens de data-inspectie zijn de uitbijters zijn niet verwijderd, omdat zij geen grote invloed leken te hebben op de verdeling.

De verdeling van de categorische variabelen bestaan uit ongeveer gelijke groepen voor SES en geslacht, maar ongelijke groepen voor etniciteit. 17% van de 331 respondenten is van Marokkaanse afkomst ($n = 56$) en 83% is van Nederlandse afkomst ($n = 275$). Hiermee moet tijdens de interpretatie van de resultaten rekening gehouden worden. De verdeling van geslacht en SES was gelijkmatig verdeeld en bestaat tevens uit 331 jongeren waarvan 56% jongens ($n = 186$) en 44% meisjes ($n = 145$) en uit 44% jongeren met een lage SES ($n = 145$) en uit 56% jongeren met een hoge SES hebben ($n = 186$). In de data werden geen missende waarden gevonden en de respondenten hebben alle vragen ingevuld.

Ook aan de aanname van homogeniteit van de varianties bij de ANOVA en ANCOVA's zijn voldaan. De varianties tussen de groepen etniciteit, geslacht en SES waren homogeen, $F(7,323) = .34$, $p = .94$. Bij onderzoekshypothese vier was de variantie tussen de groepen etniciteit, geslacht en SES homogeen, $F(7,323) = .15$, $p = 1.00$. Ook bij onderzoekshypothese vijf waren de varianties tussen de groepen gelijk, $F(7,323) = .42$, $p = .89$.

Er werd voldaan aan de onafhankelijkheid van de covariaten op de afhankelijke variabele. Er was geen significante samenhang tussen impliciete zelfwaardering en expliciete zelfwaardering, $r = -.20$, $p = .14$. Aan de hand van een scatterplot werd de assumptie van lineaire relatie tussen de afhankelijke variabelen en de covariaten voor alle groepen gecontroleerd en bevestigd.

Data-inspectie conclusie. Uit de data-inspectie bleek dat er is voldaan aan de aanname van normaliteit door een logaritmische transformatie op de continue variabelen “psychopathische kenmerken” en “expliciete zelfwaardering” toe te passen. De uitbijters hadden nauwelijks invloed op de verdeling er zijn dan ook geen uitbijters verwijderd. Aan de

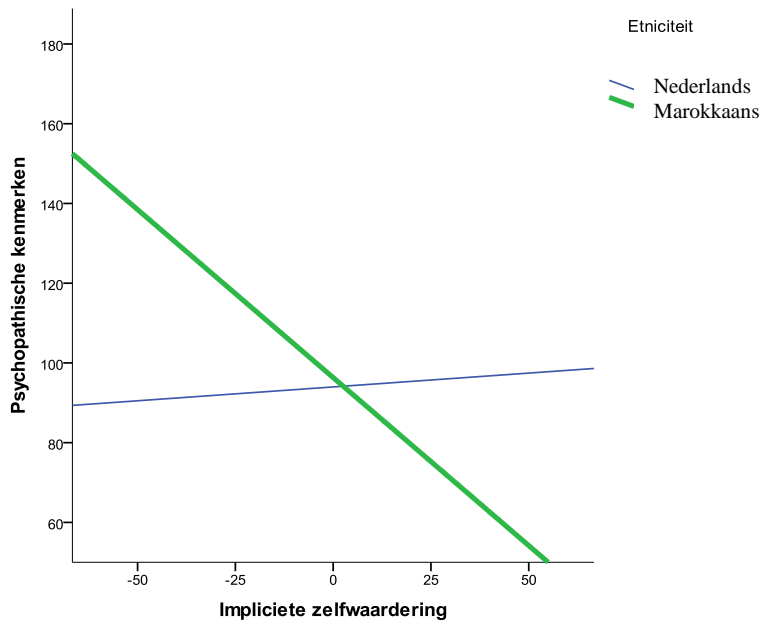
aannames van de ANOVA en ANCOVA analyse werd voldaan. Over het algemeen kunnen de resultaten betrouwbaar geïnterpreteerd worden.

De invloed van etniciteit op de relatie tussen zelfwaardering en psychopathische kenmerken.

In deze sectie worden de resultaten gegeven van de vijf onderzoekshypotheses. Om de eerste drie onderzoeksvragen te toetsen of er onderscheid bestaat in de hoeveelheid van psychopathische kenmerken tussen groepen gebaseerd op etniciteit, geslacht en SES werd er een factoriele ANOVA uitgevoerd. Aan de hand van de analyse kan er worden gesteld dat er geen significant hoofdeffect is voor Marokkaanse en Nederlandse jongeren, $F(1,323) = 1.22$, $p = .73$, $\eta^2 = 0.001$. De gemiddelde score van Nederlandse jongeren ($M = 94.36$, $SD = 19.65$) is gelijk aan de gemiddelde score van Marokkaanse jongeren ($M = 91.63$, $SD = 21.91$). Wel bleek er een significant hoofdeffect te zijn voor geslacht, $F(1,323) = 19.01$, $p < .001$, $\eta^2 = 0.06$. Jongens ($M = 98.20$, $SD = 19.19$) laten gemiddeld meer psychopathische kenmerken zien dan meisjes ($M = 88.37$, $SD = 19.83$). Bovendien kon er worden gesteld dat er geen significant hoofdeffect is voor hoeveelheid psychopathische kenmerken tussen jongeren met een lage en een hoge SES, $F(1,323) = .003$, $p = .95$, $\eta^2 = 0.001$. Er blijkt geen verschil te bestaan tussen jongeren met een lage SES ($M = 94.27$, $SD = 20.69$) en jongeren met een hoge SES ($M = 93.60$, $SD = 19.53$). Bovendien kon er aan de hand van de analyse worden gesteld dat er geen significante interactie effecten bestaan tussen de verschillende groepen (alle $p > .14$).

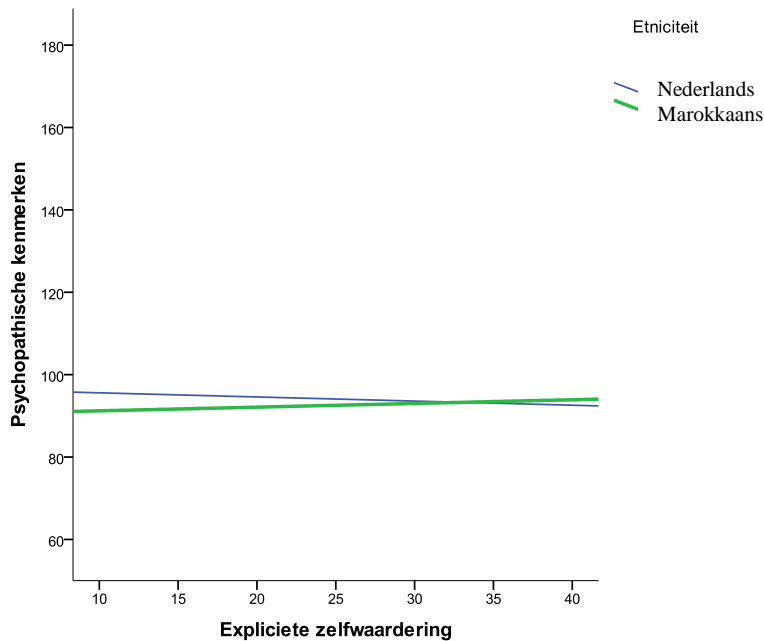
Om de vierde hypothese te toetsen of de Marokkaanse dan wel de Nederlandse etniciteit invloed heeft op de relatie tussen impliciete zelfwaardering en de hoeveelheid psychopathische kenmerken onder jongeren van 12 tot 17 jaar, wanneer er gecorrigeerd wordt op SES en geslacht werd er een ANCOVA uitgevoerd. Zonder dat er gecorrigeerd werd op de invloed van SES en geslacht bleek er een marginaal hoofdeffect te zijn van impliciete zelfwaardering, $F(1,329) = 3.68$, $p = .056$, $\eta^2 = 0.01$. Hieruit blijkt dat hoe lager de impliciete zelfwaardering van een jongere is, hoe hoger de hoeveelheid aan psychopathische kenmerken. Tevens bleek er een interactie-effect te gelden voor etniciteit en psychopathische kenmerken, $F(1, 329) = 6.75$, $p < .001$, $\eta^2 = 0.02$. Na de correctie van geslacht en SES is het hoofdeffect van impliciete zelfwaardering nog steeds marginaal significant, $F(7,323) = 3.66$, $p < .057$, $\eta^2 = 0.01$. Tevens is het interactie-effect tussen etniciteit en impliciete zelfwaardering significant, $F(7,323) = 5.29$, $p < .02$, $\eta^2 = 0.016$ (zie Figuur 1). Bovendien geldt er een significant hoofdeffect van geslacht, $F(1, 325) = 21.67$, $p < .001$, $\eta^2 = 0.06$. Jongens ($M = 97.67$, $SD = 19.43$) laten meer psychopathische kenmerken zien dan meisjes ($M = 89.18$, $SD = 20.43$).

Figuur 1. Interactie-effect impliciete zelfwaardering en etniciteit op psychopathische kenmerken.

Ten slotte werd de vijfde hypothese getoetst met een ANCOVA om te onderzoeken of Marokkaanse en Nederlandse etniciteit en expliciete zelfwaardering invloed hebben op de hoeveelheid aan psychopathische kenmerken bij jongeren tussen de 12 en 17 jaar, wanneer er gecorrigeerd wordt op SES en geslacht. Zowel voor en na correctie van de invloed van geslacht en SES bleek er geen hoofdeffect te zijn van expliciete zelfwaardering en etniciteit, $F(1, 325) = .02$, $p = .89$. Tevens is er geen significant interactie-effect van expliciete zelfwaardering en etniciteit op de psychopathische kenmerken, $F(1, 325) = .40$, $p = .53$ (zie Figuur 2). Wel is er een significant hoofdeffect van geslacht gevonden, $F(1, 325) = 23.09$, $p < .001$, $\eta^2 = 0.08$ Jongens ($M = 97.67$, $SD = 19.43$) laten meer psychopathische kenmerken zien dan meisjes ($M = 89.18$, $SD = 20.43$).

Figuur 2. Interactie-effect expliciete zelfwaardering en etniciteit op psychopathische kenmerken.

Discussie en conclusie

Het huidige onderzoek heeft de invloed van de Marokkaanse en Nederlandse etniciteit op de relatie tussen impliciete- en expliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken onder jongeren van 12 tot 17 jaar onderzocht, waarbij de resultaten gecorrigeerd zijn op geslacht en SES. Het doel is om suggesties te doen voor de verbetering van ontwikkelingsmodellen van specifieke routes, die tot de ontwikkeling van psychopathie bij jongeren kunnen leiden.

Uit het huidige onderzoek blijkt, dat Marokkaanse jongeren en Nederlandse jongeren gemiddeld niet verschillen in de hoeveelheid psychopathische kenmerken. Dit komt niet overeen met de voorafgaande onderzoeken waarin wel een verschillen te zien zijn (Salekin & Lynam, 2010; Walsh en Kosson, 2007; Veen et al., 2010). Een mogelijke oorzaak kan zijn dat Marokkaanse en Nederlandse jongeren over het totale gemiddelde van de hoeveelheid psychopathische kenmerken niet verschillen, maar dat zij wel andere karakteristieken laten zien als voorlopers van psychopathische kenmerken (Verona et al., 2010). De oorzaken zouden kunnen liggen in cross-culturele verschillen, zoals het verschil in SES en het ontbreken van een sociaal netwerk (Selten & Cantor-Graae, 2005; Verona et al., 2010).

Ook tonen meerdere onderzoeken aan dat de verschillen tussen jongens en meisjes mogelijk wijzen op gevarieerde subtypes van psychopathie (Frick et al., 1994; Marsee et al., 2005; Sevecke et al., 2008). In het huidige onderzoek vertonen jongens meer psychopathische kenmerken dan meisjes. Dit komt overeen met eerder onderzoek waarin de prevalentie van psychopathische kenmerken hoger ligt bij jongens dan meisjes (Marsee et al., 2005; Penney &

Moretti, 2007; Salekin et al., 2001; Sevecke et al., 2008). Als mogelijke verklaringen voor het verschil in psychopathische kenmerken bij jongens en bij meisjes kan genoemd worden dat jongens en meisjes antisociaal gedrag op een verschillende manieren uiten, en dat oorzakelijke factoren die de ontwikkeling van psychopathische kenmerken voorspelen anders zijn bij jongens en bij meisjes (Cale & Lilienfeld, 2002; Verona et al., 2010). Hierbij valt te denken aan een slachtofferverleden bij meisjes (Odgers, Reppucci, & Moretti, 2005).

In het huidige onderzoek verschillen jongeren met een lage of hoge SES niet in het vertonen van psychopathische kenmerken. Hiermee wordt bevestigd dat het verschil in psychopathische kenmerken niet afhankelijk is van de SES van jongeren (Veen et al., 2010). De discrepantie tussen wat iemand wil en wat iemand kan bereiken is mogelijk van groter belang dan het absolute niveau van armoede (Cantor- Graae, 2007; Hjern et al., 2004).

Daarnaast is onderzocht of de Marokkaanse etniciteit van invloed is op de relatie tussen impliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken, wanneer er gecorrigeerd werd op de invloed van geslacht en SES. Hieruit blijkt dat wanneer Marokkaanse jongeren meer positief gericht zijn op een ander dan op zichzelf, dit samenhangt met een hogere score op psychopathische kenmerken. Bij jongeren met de Nederlandse etniciteit is dit echter niet het geval. De oorzaak van het feit dat de Nederlandse etniciteit de relatie tussen impliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken niet verklaart, ligt mogelijk aan de kans dat de steekproef voornamelijk Nederlandse jongeren bevat die primaire psychopathische kenmerken vertonen. Bij deze jongeren zijn het niet de omgevings-stressoren die leiden tot affectieve tekorten en cognitieve verstoringen maar de aangeboren emotionele tekorten (Karpman, 1948; Skeem et al., 2003). Zelfwaardering als een graadmeter van sociale acceptatie heeft mogelijk geen relatie met primaire psychopathische kenmerken.

Ook blijkt de Nederlandse of Marokkaanse etniciteit geen invloed te hebben op de relatie tussen expliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken, wanneer er gecorrigeerd is op de invloed van geslacht en SES. De hoogte van de expliciete zelfwaardering lijkt geen invloed te hebben op de ontwikkeling van psychopathische kenmerken bij jongeren.

Geconcludeerd kan worden dat bij de Marokkaanse jongeren impliciete zelfwaardering en niet expliciete zelfwaardering samenhangt met psychopathische kenmerken, ongeacht de SES en het geslacht. Deze resultaten ondersteunen de theorie van Dijksterhuis (2006). Dijksterhuis (2006) heeft gesuggereerd dat jongeren met een instabiele of stabiele zelfwaardering een vergelijkbaar niveau van expliciete zelfwaardering vertonen en dat alleen het verschil in impliciete zelfwaardering invloed heeft op verschillen in de manier waarop men emotioneel reageert en hoe men om gaat met probleemsituaties. Deze relatie wordt alleen gelegd voor de Marokkaanse jongeren en niet voor de Nederlandse jongeren. Hieruit kan opgemaakt worden dat Marokkaanse jongeren verschillen van Nederlandse

jongeren in de ontwikkelingsroute tot psychopathische kenmerken en dat *social defeat* alleen bijdraagt aan de ontwikkeling van psychopathische kenmerken bij Marokkaanse jongeren.

Beperkingen

Hoewel de resultaten van het huidige onderzoek veel belovend zijn, moet men attent zijn op het feit dat de data afkomstig is van VMBO scholen uit de Randstad. Aangezien de Randstad niet kan worden beschouwd als maatgevend voor de Nederlandse samenleving, kunnen de resultaten slechts beperkt gegeneraliseerd worden.

Tevens wordt er aangegeven dat jongens en meisjes mogelijk verschillende subtypes van psychopathie laten zien (Frick et al., 1994; Marsee et al., 2005; Sevecke et al., 2008). De validiteit van alle meetinstrumenten die het concept psychopathie meten zijn nog niet voldoende onderzocht op psychopathische kenmerken bij meisjes (Verona et al., 2010). Onduidelijk is nog of meisjes hetzelfde psychopathieprofiel hebben als jongens (Verona, Sedeh, & Javdivi, 2010). In een onderzoek naar de YPI liet dit meetinstrument over het algemeen hogere scores zien voor jongens dan voor meisjes op verschillende schalen (Andershed et al., 2002). De onduidelijkheid over het psychopathisch profiel bij meisjes kan van invloed zijn op het huidige concept van psychopathie en de meetinstrumenten die psychopathische kenmerken meten (Verona et al., 2010).

Een andere beperking van het huidige onderzoek is dat het grootste gedeelte van de respondenten over een gemiddelde SES blijkt te beschikken. Maar weinig respondenten geven aan een lage of hoge score te hebben. Hierdoor springen de extreme respondenten er niet genoeg uit om een verschil in psychopathische kenmerken te kunnen meten tussen respondenten met een lage of een hoge SES.

Ten slotte kan de sociale wenselijkheid en betrouwbaarheid van de antwoorden van de jongeren op de vragenlijsten een beperking vormen. Jongeren met een lage zelfwaardering hebben over het algemeen meer behoefte aan sociale goedkeuring en hebben de neiging om sociaal wenselijke antwoorden te geven (Mesmer-Magnus, Viswesvaran, Deshpande & Joseph, 2006). Ook hebben jongeren met psychopathische kenmerken de neiging om te liegen en hebben problemen met het inzien van hun eigen gedrag (Andershed et al., 2002; Blair, 2001). Bij de ontwikkeling van de YPI is rekening gehouden met de karakteristieken van jongeren met psychopathische kenmerken door vragen op een dergelijk manier te stellen dat deze geen leugenachtig gedrag uitlokken en inzicht bieden in het gedrag van de jongeren (Andershed et al., 2002). De IAT-zelfwaardering, RSES en de vragenlijst voor SES zijn hier niet op aangepast. Hierbij moet rekening gehouden worden met de mogelijkheid dat de jongeren deze vragenlijsten sociaal wenselijk of niet eerlijk hebben ingevuld.

Suggesties voor verder onderzoek

Het huidige onderzoek bevestigt dat bij Marokkaanse jongeren impliciete zelfwaardering samenhangt met psychopathische kenmerken, ongeacht de SES en het

geslacht. Dit kan aanleiding zijn voor verder onderzoek naar de relatie tussen impliciete zelfwaardering en psychopathie. Ook kan de relatie tussen impliciete zelfwaardering en andere emotionele- en gedragsproblemen (bijvoorbeeld narcistische persoonlijkheidskenmerken) bij Marokkaanse jongeren onderzocht worden.

Bovendien zou vervolgonderzoek dieper in kunnen gaan op de specifieke risico's die gelden voor meisjes en etnische minderheden ten aanzien van secundaire psychopathische kenmerken. Dit kan leiden tot meer inzicht in het concept psychopathie en de specifieke ontwikkelingsroutes van gedragsproblemen, emotionele problemen en psychopathische kenmerken bij jongeren.

Het is van belang om de ontwikkelingsroutes en het concept van psychopathie zo specifiek mogelijk te definiëren. Hierdoor kan de deskundigheid op het gebied van het herkennen van risicovolle situaties en gedragsstoornissen worden vergroot en kan er gewerkt worden aan effectieve behandelmethodes, ter voorkoming van ernstige problemen bij de jongeren zelf en hun omgeving. Dit onderzoek is een eerste stap naar herkenning van risicovolle situaties die van invloed zijn op de ontwikkeling van secundaire psychopathische kenmerken bij Marokkaanse jongeren.

Literatuurlijst

- American Psychiatric Association. (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4e ed., herziende editie). Washington, DC: Auteur.
- Andershed, H., Gustafson, S.B., Kerr, M., & Stattin, H. (2002). The usefulness of self-reported psychopathy-like traits in the study of antisocial behavior among non-referred adolescents. *European Journal of Personality*, *16*, 383-402. doi: 10.1002/per.455
- Andershed, H., Hodgins, S., & Tengström A. (2007). Convergent validity of the youth psychopathic traits inventory (YPI): association with the psychopathy checklist: youth version (PCL:YV). *Assessment*, *14*, 144–154. doi: 10.1177/1073191106298286
- Baccus, J.R., Baldwin, M.W., & Packer, D. J. (2004). Increasing implicit self-esteem through classical conditioning. *Psychological Science*, *15*(7), 498-502.
- Baumeister, R.E., Smart, L., & Boden, J.M. (1996). Relation of Threatened Egotism to Violence and Aggression: The Dark Side of High Self-Esteem. *Psychological Review*, *103*(1), 5-33. doi: 0033-295X/96/\$3.00
- Blair, R.J.R. (2001). Moral reasoning and conduct problems in children with emotional and behavioural difficulties. *Personality and Individual Differences*, *31*, 799-811. doi: 10.1016/S0191-8869(00)00181-1
- Blom, M. & Van der Laan, A.M. (2007). *Monitor Jeugd Terecht*. Factsheet 2007-3. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
- Bjorkqvist, K. (2001). Social defeat as a stressor in humans. *Physiology & Behavior*, *73*, 435-442. doi:10.1016/S0031-9384(01)00490-5
- Bos, A.E.R., Muris, P., & Huijding, J. (2011). Preventie van psychopathologie bij kinderen en adolescenten: het belang van zelfwaarderinginterventies. *Psychologie en Gezondheid*, *39*(4), 232-240. doi:10.1007/s12483-011-0044-2
- Bosson, J.K., Brown, R.P., Zeigler-Hill, V., & Swann, W.B. (2003). Self-enhancement tendencies among people with high explicit self-esteem: The moderating role of implicit self-esteem. *Self and Identity*, *2*, 169-187.
- Cambell, M.A., Porter, S., & Santor, D. (2004). Psychopathic traits in adolescent offenders: An evaluation of criminal history, clinical and psychosocial correlates. *Behavioral Sciences and the Law*, *22*, 23-47. doi:10.1002/bsl.572
- Cantor-Graae, E. (2007). The contribution of social factors to the development of schizophrenia: A review of recent findings. *Canadian Journal of Psychiatry (Revue Canadienne de Psychiatrie)*, *52*, 277-286.
- Cleckley, H.M. (1988). *The Mask of Sanity* (5e ed.). Gorgia: Mosby Medical Library.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

- Cruise, K., Colwell, L., Lyons, P., & Baker, M. (2003). Protoypical analysis of adolescent psychopathy: Investigating the juvenile justice perspective. *Behavioral Sciences and the Law, 21*, 829-846. doi: 10.1002/bsl.560.
- Dijksterhuis, A. (2006). The emergence of implicit self-esteem. *Netherlands Journal of Psychology, 62*, 19-25. doi:10.1007/BF03061047
- Donnellan, M.B., Tresniewski, K.H., Robins, R.W., Moffitt, T.E., & Caspi, A. (2005). Low self-esteem is related to aggression, antisocial behaviour, and delinquency. *Psychological Science, 16*, 328-335.
- Field, A. (2010). *Discovering Statistics Using SPSS*. (4e ed.) Londen: SAGE Publications Ltd.
- Franck, E., De Raedt, R., Barbez, C., & Rosseel, Y. (2008). Psychometric properties of the Dutch Rosenberg Self-Esteem Scale. *Psychologica Belgica, 48*, 25–36.
- Frick, P.J. (2012). Developmental pathways to conduct disorder: implications for future directions in research, assessment, and treatment. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 41*(3), 378-389. doi: 10.1080/15374416.2012.664815
- Frick, P.J., Bodin, S.D., & Barry, C.T. (2000). Psychopathic traits and conduct problems in community and clinic-referred samples of children: further development of the psychopathy screening device. *Psychological Assessment, 12*, 382-393.
- Frick, P.J. & White, S.F. (2008). The importance of callous-unemotional traits for the development of aggressive and antisocial behaviour. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 49*, 359-375. doi: 10.1111/j.1469-7610.2007.01862.x
- Greenwald, A.G. & Banaji, M.R. (1995). Implicit social cognition: Attitudes, self-esteem, and stereotypes. *Psychological Review, 102*, 4-27
- Greenwald, A.G., Nosek, B.A., & Banaji, M.R. (2003). Understanding and using the implicit association test: I. An improved scoring algorithm. *Journal of Personality and Social Psychology, 85*, 197–216.
- Harter, S. (1993). Causes and consequences of low self-esteem in children and adolescents. In R.F. Baumeister, *Self-esteem: The puzzle of low self-regard* (p. 87-116). New York: Plenum.
- Hicks, B.M., Markon, K.E., Patrick, C.J., Krueger, R.F., & Newman, J.P. (2004). Identifying psychopathy subtypes on the basis of personality structure. *Psychological Assessment, 36*, 293-304.
- Hjern, A., Wicks, S., & Dalman, C. (2004). Social adversity contributes to high morbidity in psychoses in immigrants – a national cohort study in two generations of Swedish residents. *Psychological Medicine, 43*, 1025-1033.

- Jordan, C.H., Spencer, S.J., Zanna, M.P., Hoshino-Browne, E., & Correll, J. (2003). Secure and defensive high self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, *85*, 969-978. doi: 10.1037/0022-3514.85.5.969
- Karpinski, A. (2004). Measuring Self-Esteem Using the Implicit Association Test: The Role of the Other. *Society for Personality and Social Psychology*, *30*, 22-34. doi: 10.1177/0146167203258835
- Karpman, B. (1948). Conscience in the psychopath: Another version. *American Journal of Orthopsychiatry*, *18*, 455–491. doi:10.1111/j.1939-0025.1948.tb05109.x
- Kernis, M.H. (2003). Towards a conceptualization of optimal self-esteem. *Psychological Inquiry*, *14*, 1-26.
- Kimonis, E.R., Frick, P.J., Cauffman, E., & Goldweber, A. (2012). Primary and secondary variants of juvenile psychopathy differ in emotional processing. *Development and Psychopathology*, *24*, 1091–1103. doi:10.1017/S0954579412000557
- Lane, K.A., Banaji, M.R., Nosek, B.A., & Greenwald, A.G. (2007) Understanding and using the implicit association test: IV, what we know (so far) about the method. In B. Wittenbink & N. Schwarz (Ed.) *Implicit measures of attitudes* (pp. 59-102). New York, NY: The Guilford Press.
- Lykken, D. T. (1995). *The antisocial personalities*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Marsee, M.A., Silverthorn, P., & Frick, P.J. (2005) The association of psychopathic traits with aggression and delinquency in non-referred boys and girls. *Behavioral Sciences and the Law*, *23*, 803-817. doi:10.1002/bsl.662
- Mesmer-Magnus, J., Viswesvaran, C., Deshpande, S. & Joseph, J. (2006). Social desirability: the role of over-claiming, self-esteem, and emotional intelligence. *Psychology Science*, *48*, 336-356.
- Odgers, C.L., Reppucci, N.D., & Moretti, M. M. (2005). Nipping psychopathy in the bud: An examination of the convergent, predictive, and theoretical utility of the PCL-YV among adolescent girls. *Behavioral Science and the Law*, *23*, 743-763. doi:10.1002/bsl.664
- Orth, U., Trzesniewski, K.H., & Robins, R.W. (2010). Self-Esteem Development From Young Adulthood to Old Age: A Cohort-Sequential Longitudinal Study. *Journal of Personality and Social Psychology*, *98*(4), 645–658. doi: 10.1037/a0018769
- Pallant, J. (2010). *SPSS survival manual*. (4e ed.). New South Wales: Allen & Unwin Book Publishers.
- Pardini, D.A. & Fite, P.J. (2010). Symptoms of conduct disorder, oppositional defiant disorder, attention-deficit/hyperactivity disorder, and callous-unemotional traits as unique predictors of psychosocial maladjustment in boys: advancing an evidence base

- for DSM-V. *Journal of American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 49(11), 1134-1144. doi: 0.1016/j.jaac.2010.07.010
- Paul, E.D., Hale, M.W., Lukkes, J.L., Valentine, M.J., Sarchet, D.M., & Lowry, C.A. (2011). Repeated social defeat increases reactive emotional coping behavior and alters functional responses in serotonergic neurons in the rat dorsal raphe nucleus. *Physiology & Behavior*, 104(2), 272-282. doi: 2048/10.1016/j.physbeh.2011.01.006
- Penney, S.R., & Moretti, M.M. (2007). Gender differences in the association between psychopathic personality traits and cortisol response to reduced stress. *Psychoneuroendocrinology*, 32, 183-191. doi: org/10.1016/j.psyneuen.2006.12.004
- Poythress, N.G., Edens, J.F., Skeem, J.L., Lilienfeld, S.O., Douglas, K.S., Frick, P.J., et al. (2010). Identifying subtypes among offenders with antisocial personality disorder: A cluster-analytic study. *Journal of Abnormal Psychology*, 119, 389-400. doi: 10.1037/a0018611
- Poythress, N.G., & Skeem, J. (2005). Disaggregating psychopathy: Where and how to look for variants. In C. Patrick's (Ed.), *Handbook of Psychopathy* (pp.172-192). New York, NY: The Guilford Press.
- Robins, R.W., Trzesniewski, K.H., Tracy, J.L., Gosling, S.D., & Potter, J. (2002). Global self-esteem across the life span. *Psychology and Aging*, 17, 423-434.
- Salekin, R.T., Leistico, A.R., Trobst, K.K., Schrum, C.L., & Lochman, J.E. (2005). Adolescent psychopathy and personality theory the interpersonal circumplex: Expanding evidence of a nomological net. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 33, 445-460. doi:10.1007/s10802-005-5726-Y
- Salekin, R.T. & Lynam, D.R. (2010). *Handbook of Child and Adolescent Psychopathy*. New York, NY: Guilford Press.
- Salekin, R. T, Rogers, R., & Machin, D. (2001). Psychopathy in youth; pursuing diagnostic clarity. *Journal of Youth and Adolescence*, 30, 173-195.
- Sandstrom, M.J., & Jordan, R. (2008). Defensive self-esteem and aggression in childhood. *Journal of Research in Personality*, 42 (2), 506–514.
- Schnohr, C.W., Kreiner, S., Due, E.P., Currie, C., Boyce, W., & Diderichsen, F. (2007). Differential Item Functioning of a Family Affluence Scale: Validation Study on Data from HBSC 2001/02. *Social Indicators Research*, 89(1), 79-95. doi: 10.1007/s11205-007-9221-4
- Selten, J.P. & Cantor-Graae, E. (2005). Social defeat: risk factor for schizophrenia? *The British Journal of Psychiatry*, 187, 101-102. doi: 10.1192/bjp.187.2.101
- Sevecke K., Lehmkuhl, G., & Krischer, M.K. (2009). Examining relations between psychopathology and psychopathy dimensions among adolescent female and male

- offenders. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 18(2), 85-95. doi: 10.1007/s00787-008-0707-7
- Skeem, J.L., Polaschek, D.L.L., Patrick, C.J., & Linienfeld, S.O. (2011). Psychopathic personality: bridging the gap between scientific evidence and public policy. *Psychological Science in the Public Interest*, 12, 95-162. Doi: 10.1177/1529100611426706
- Tatar, J.R., Cauffman, E., Kimonis, E.R., & Skeem, J.L. (2012). Victimization history and posttraumatic stress: An analysis of psychopathy variants in male juvenile offenders. *Journal of Child and Adolescent Trauma*, 5, 102-113. doi: 10.1080/19361521.2012.671794.
- Thomaes, S., Stegge, H., Olthof, T., Bushman, B. J. & Denissen, J. (2008). Development and validation of the childhood narcissism scale. *Journal of Personality Assessment*, 90, 382–391.
- Twenge, J.M. & Crocker, J. (2002). Race and Self-Esteem Revisited. *American Psychological Association*, 128(3), 417-420. doi: 10.1037/0033-2909.128.3.417
- Van Geel, M. & Vedder, P. (2010). The adaption of non-western and Muslim immigrant adolescents in the Netherlands: An immigrant paradox? *Scandinavian Journal of Psychology*, 51(5), pp.398-402.
- Veen, V.C., Stevens, G.W.J.M., Doreleijers, T.A., Ende, J. van der, & Vollebergh, W.A.M. (2010). Ethnic differences in mental health among incarcerated youths: Do Moroccan immigrant boys show less psychopathology than native Dutch boys? *European Child & Adolescent Psychiatry*, 19(5), 431-440. doi: 10.1007/s00787-009-0073-0
- Veling, W., Selten, J.P., Susser, E., Laan, W., Mackenbach, J.P., & Hoek, H.W. (2006). Incidence of schizophrenia among ethnic minorities in The Netherlands: a four-year first-contact study. *Schizophrenia Research*, 86(1), 189-193. doi: 2048/10.1016/j.schres.2006.06.010
- Veling, W., Selten, J. P., Susser, E., Laan, W., Mackenbach, J. P., & Hoek, H.W. (2007). Discrimination and the incidence of psychotic disorders among ethnic minorities in the Netherlands. *International Journal of Epidemiology*, 36, 761-768.
- Verona, E., Sadeh, N., & Javdani, S. (2010). The influences of gender and culture on child and adolescent psychopathy. In R.T. Salekin & D.R. Lynam (eds.), *Handbook of child & adolescent psychopathy* (p.148). New York, NY: The Guilford Press.
- Viding, E. & McCrory, E.J. (2012). Genetic and neurocognitive contributions to the development of psychopathy. *Development and Psychopathology*, 24, 969–983. doi: 10.1017/S095457941200048x.

- Walsh, Z. & Kosson, D.S. (2007). Psychopathy and violent crime: A prospective study of the influence of socioeconomic status and ethnicity. *Law and Human Behavior*, 31, 209-229.
- White, S.F., & Frick, P.J. (2010). Callous-unemotional traits and their importance to causal models of severe antisocial behaviour in youth. In R.T. Salekin & D.R. Lynam (eds.), *Handbook of child & adolescent psychopathy* (p.148). New York, NY: The Guilford Press.